

geniaal Poëtisch antwoord

In zijn befaamde bloemlezing *De Nederlandse poëzie van de 19de en 20ste eeuw in 1000 en enige gedichten* (1979) nam samensteller Gerrit Komrij het maximale aantal van tien gedichten op van Johan Andreas dèr Mouw (1863-1919). Een eerbetoon dat slechts weinig dichters ten deel viel. Schrijver F. Bordewijk noemde hem 'waarschijnlijk de allergrootste dichter die ons land heeft opgeleverd'. Diverse wetenschappers schreven een proefschrift over hem. En nu, bijna honderd jaar na zijn overlijden, zijn (opnieuw) een biografie en een bloemlezing verschenen. Opmerkelijk voor iemand die in deze tijd nog maar een kleine schare echte fans heeft, deels verenigd in het Dèr Mouwgenootschap, maar daarom niet minder wenselijk. Wie de gedichten van Dèr Mouw leest raakt verwonderd door het gewone taalgebruik, het tijdloze karakter ervan, de diepe ernst vermengd met relativeringen en humor. En dat alles veelal vevat in muzikaal klinkende en metrisch voortreffelijk vormgegeven sonnetten. *Gods wijze liefde had 't heeal geschapen: / vol lente,*

*net als de appelbomen bloeien / (...)
/ De sterren schiep Hij, om de weg te wijzen / aan brave kooplieden op stoutmoed'ge reizen; / Hij schiep kaneel, kruidnagels, appelsientjes, / het ijzer voor de ploeg, het hout voor huizen, / Hij schiep het zink voor waterleidingbuizen, / en 't goud voor ringen, horloges en tientjes.*
Dèr Mouw was eerst en vooral leraar klassieke talen en later, na 'het schandaal van Doetinchem' in 1904 bijlesleraar. Hoewel Dèr Mouw getrouwd was – hij had met zijn vrouw een seksloos huwelijk afgesproken – raakte hij twee keer hevig verliefd op jongemannen: Max Schwartz, de zoon van de rector van het gymnasium in Doetinchem en Victor van Vriesland, beiden leerlingen van hem. Met de laatste bleef hij zijn hele leven bevriend. Van Vriesland werd een bekend literator en speelde een grote rol bij het verschijnen van het dichtwerk van Dèr Mouw na diens dood. Als filosoof maakte Dèr Mouw onderdeel uit van de redactie van het Tijdschrift voor Wijsbegeerte en was hij betrokken bij de oprichting van het Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW). Pas laat in zijn leven maakte Dèr Mouw de overstap

naar de poëzie. Als filosoof voelde hij zich vastgelopen. Hij realiseerde zich dat de wijsbegeerte hem nooit afdoende antwoord zou geven op zijn levensvragen. Antwoorden vond hij in het Brahmanisme, een vroege monotheïstische vorm van het hindoeïsme. Brahman is 'de aanduiding van het goddelijke, dat tegelijkertijd transcendent en immanent is en waarin God, ik en de wereld samenvallen'. Voortaan bezong hij de eenheid van iedereen en alles in Brahman. Dat leverde prachtige gedichten op, en nu dus de nieuwe bloemlezing plus een gedegen, goed leesbare biografie. *Dèr Mouw* zelf heeft de verschijning van zijn eerste dichtbundel overigens niet meer meegemaakt.

🌻🌻🌻🌻
Alleen in wervelende wereld – Het leven van Johan Andreas dèr Mouw, Lucien Custers, uitgeverij Vantilt, € 29,95

🌻🌻🌻🌻
Mijn taalorkest – een ruime keuze uit 'Brahman', samenstelling Jan Kuijper, uitgeverij Vantilt, € 19,95

impact Groot kwaad

De Tweede Wereldoorlog was één van de grootste catastrofes, zo niet de grootste, in de geschiedenis van de mensheid. Hoe hebben de verschrikkelijke ervaringen en de herinneringen eraan ons leven beïnvloed? Met de ondertitel van zijn vuistdikke *Angst en Vrijheid* geeft de Britse historicus Keith Lowe al een antwoord: *Hoe de Tweede Wereldoorlog ons voorgoed veranderde. Tot op de dag van vandaag*. Lowe illustreert zijn betoog met verhalen van 25 mensen: ooggetuigen, slachtoffers, daders. Zoals het verhaal van de recent overleden Israëlische schrijver Aharon Appelfeld. Hij overleefde op wonderbaarlijke wijze de massavernietiging, maar werd – waar je mededogen zou verwachten – bij aankomst in Pales-

tina en het daarna ontstane Israël, net als de andere aan de Holocaust ontkomen joden, bejegend als een slappeling. 'Steeds opnieuw moesten overlevenden dezelfde vraag beantwoorden. "Waarom zijn jullie als makke schapen je eigen dood tegemoet gelopen?" Talrijke mythes stelt Lowe aan de kaak. Over de schaal van vernietiging, over martelaren, over de barbarij van de daders en de eenzaamheid van de bevrijders. Over het heldendom van de geallieerde soldaten, in de Amerikaanse mythologie 'de beste van alle generaties' genoemd. Maar deze soldaten waren niet alleen maar helden. Vele tienduizenden deserteerden of leden aan zenuw-aandoeningen. Anderen gingen zich in gebieden die op nazi-Duitsland waren veroverd, te buiten aan plunderingen en verkrachtingen. Met recht kun je *Angst en Vrijheid* een standaardwerk noemen over de impact van de Tweede Wereldoorlog op landen, steden, families en mensen over de hele wereld. Behalve een analyse van de belangrijkste naoorlogse veranderingen en de mythen die ontstonden, bevat de studie een onderzoek naar de filosofische en psychologische impact van de oorlog. Lowe eindigt zijn indrukwekkend betoog met een

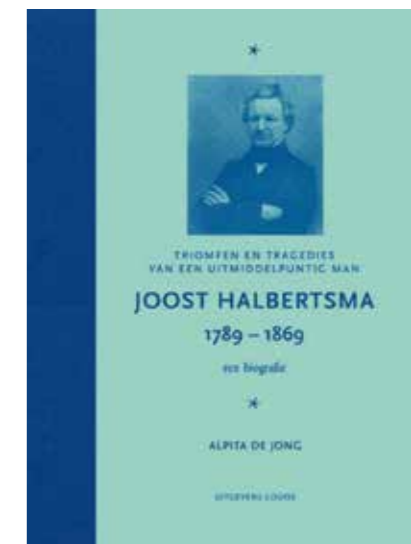
waarschuwing. 'Gewetenloze politici, mediamagnaten en demagogen kunnen met slim refereren aan het kwaad van de Tweede Wereldoorlog gemakkelijk nieuw kwaad aanrichten.' *Jehannes Regnerus*
🌻🌻🌻🌻
Angst en Vrijheid. Hoe de Tweede Wereldoorlog ons voorgoed veranderde, Keith Lowe, uitgeverij Balans, € 27,50

eigenzinnig Fries romanticus

In menige Friese boekenkast prijkt *Rimen en teltsjes*, een soort Friese *Camera Obscura*. Auteurs van dat boek waren de gebroeders Halbertsma, van wie Joost de belangrijkste was. Joost Halbertsma was zijn gehele werkzame leven doopsgezind predikant, eerst te Bolsward en daarna vele jaren te Deventer. Halbertsma was een veelzijdig geleerde; vooral als taalgeleerde maakte hij naam. Zo onderhield hij op voet van gelijkheid goede contacten met Jacob Grimm. Ook correspondeerde hij met Jacob van Lennep, Willem Bilderdijk en Thorbecke. Joost Halbertsma was als typisch kind van zijn tijd een uitgesproken romanticus. Voorvechter van de Friese taal en cultuur, waarvan de emancipatie nog in de kinderschoenen stond, maar ook een vrijheidslievend en eigenzinnig nonconformist. In dat laatste werd hij gesterkt door zijn moeilijke karakter en was bovendien zijn afkomst herkenbaar: Halbertsma groeide op in het destijds door het Friese waterland geïsoleerde Grouw. Grouw kende een vrijheidslievende bevolking met een sterk doperse inslag. Het zelfbewuste en relatief welvarende geslacht der Halbertsma's paste prima in deze biotoop. De omvangrijke biografie van Joost Halbertsma, bij mijn weten de eerste, is meer dan een levensbeschrijving. Auteur Alpi de Jong schetst ook het Nederlandse intellectuele en politieke

klimaat van de eerste helft van de negentiende eeuw. Het boek biedt een schat aan informatie, maar is hier en daar enigszins wijdloepig. Ook is de stijl bij vlagen wat eigenaardig en is voor de annotatie een afwijkend systeem gehanteerd.
Meine Henk Klijnsma

🌻🌻🌻
Joost Halbertsma 1789-1869: een biografie. Triomfen en tragedies van een uitmiddel-puntig man, Alpi de Jong, uitgeverij Louise, € 55,-

historische kring

Nummer 44 / 2018 van de *Doopsgezinde Bijdragen*, het jaarboek van de Doopsgezinde Historische Kring, is begin juli 2018 verschenen. Het 'is andermaal een sprekend voorbeeld van de rijkdom van het dopers erfgoed in Nederland', aldus hoofdredacteur Mirjam van Veen in haar redactionele inleiding.

Met bijdragen van onder anderen Nina Schroeder, Francesco Quatrini, Ruud Lambour, Adriaan Plak en Simon Vuyk, en recensies door Piet Visser, Alle G. Hoekema en Rineke Verheus-Nieuwstraten.

Info en bestellen via www.dhkonline.nl.

Boeken- en bladen-redacteur: Martin Maassen, martin.maassen@doopsgezind.nl
Tenzij anders vermeld zijn de bijdragen op deze pagina's van zijn hand.

🌻 De zonnetjes bij de besproken boeken en bladen geven de waardering van de recensent weer. Die kan uiteenlopen van één zonnetje (niet best) tot vijf (mag op uw nachtkastje niet ontbreken).